

מלון יקרון והדושים נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אבן עזרא שליט"א

מִי־הָיָא חֲדָתָא

חֲדָתָא דְאֲזַרְיָתָא
יְסוּד חֲדָשׁ וְנִפְלֵא עַל הַפְרָשָׁה

דברים טובים וקדושים באים בקושי

שהלך אברהם אבינו לעקוד את בנו ובאו המים עד צוארו על ידי השטן].

מכיון שכך יוקשה מאד מדוע לאחר שנאמר לאברהם אבינו מן השמים 'אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה' (בראשית כב יב), מיד 'וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו (שם פסוק יג), מדוע לא חשש אברהם שהאיל הסבוך בקרניו הוא רק מעשה תעותים של השטן למנעו מלעקוד את בנו, הרי עד כעת עשה השטן ככל שביכלתו להפריעו ממעשה העקידה, ושמה אף כעת השטן מבלבלו במראה האיל?

עפ"י פשט נראה לומר שכיון שהיה זה לאחר שנתגלה אליו מלאך ה' מן השמים ואמר לו שלא ישלח יד בבנו ואמר לו 'עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה', יותר לא חשש יותר אברהם ממעשי השטן כיון שהיה בטוח שמשמים יעזרוהו לאחר שנתקדש ונאמר לו שהוא ירא אלוקים, ולכן היה בטוח שהאיל מקורו מצד הקדושה ועל כן לקחו והקריבו לעולה.

אך בשם המהר"ם שפירא מלובלין מובא שאמר על כך דברים נוקבים, שמכיון שהאיל לא בא לידי אברהם בנקל רק בקושי כיון שהיה סבוך בקרניו, מכך הסיק אברהם שאיל זה מקורו בקדושה, היות וכלל הוא בידינו שדברים טובים וקדושים באים בקושי, ואילו היה האיל מעשה תחבולת השטן היה בא הישר לידו בקלות ובנוחות.

בענין זה מסופר שכשנבחר המהר"ם שפירא וצ"ל לאב"ד בלובלין שאל וחקר אם היו בין תושבי המקום כאלה שהתנגדו לו, וכששמע כי היו כאלה שמח ואף הזמינם אליו לקרבם, ואמר כי עכשיו הנהו מרוצה ונכנס לתפקידו הנעלה ברצון ואומץ, כי כל עוד חשב שפעולת בחירת הרב המקומי נעשתה בלי התנגדות כל שהיא היה לבו נוקפו מחשש שמא יש בזה משום מעשה ס"מ להכשילו ח"ו, ואילו עכשיו הוא בטוח שמאת ה' היתה זאת לטובתו ולטובת העיר, כי ההתנגדות מסמלת קדושה, וכראיה לדבריו הביא פירוש זה על אברהם אבינו במעשה העקידה.

לשכנעו שמשטטה הוא במעשיו לעקוד את בנו, ובהמשך נעשה לפניו כנהר שוטף עד שבאו המים עד לצווארו של אברהם שזעק 'הושיעני אלוקים כי באו מים עד נפשי' (תהלים טט, ב) עד שגער הקב"ה בשטן שילך לו.

[ע"פ מדרש זה הביא בדרכי משה (או"ח סי' תקפ"ג) בשם מהרי"ל טעם למנהג תשל"ך בראש השנה שהולכין אל הנהר ואומרין פסוקי יודוי ותשובה, והוא כדי להזכיר זכות העקידה

וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו (כב, יג).

יודעים דברי המדרש (ילקוט"ש בראשית צט) המתארים את דרכו של אברהם אבינו ע"ה לעקוד את יצחק בנו ע"ג המזבח, המדרש מתאר כיצד השטן הצר את צעדיו והערים בדרכו מכשולות ופחדים כדי למנעו מן העקידה, בתחילה נדמה לו השטן כזקן המנסה

מִילְתָּא דְפְלִיָּאָה

בעקידת יצחק נכללו כל דורותיו ונשרש בהם כח מסירת הנפש בתולדתם

וְהִנֵּה אֵיל אַחַר נֶאֱחָז בְּקַרְנָיו וַיִּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ (כב, יג).

שמעתי ממו"ר אבי זצוק"ל, כי אברהם אבינו ע"ה ביקש להקריב את יצחק אבינו ע"ה לקרבן, ואמרו חז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א, במדב"ר יז ב) שאפרו של יצחק אבינו ע"ה צבור לפני ה' יתברך, בעוד שלא נקרב, והאיל הוא שקרב תחתיו.

אם כן ננסה לאמוד מה היה שכרו של עם ישראל אם היה קרב יצחק בעצמו. הרי כל מה שאנו זוכים אף בדורנו ובכל חיינו הוא בזכות עקידתו של יצחק אבינו, וזאת בזכות העקידה עצמה ללא שבאמת הוקרב לקרבן, ועם כל זה יש לבני ישראל זכויות בלא סוף וגבול, אם היה קרב בעצמו לפני ה' יתברך - ריח ניחוח אשה לה', הרי גדולים ועצומים היו זכויותינו פי עשרת מונים, מדוע אפוא לא היה כך. ואם תאמר מהיכן היה יוצא עם ישראל - עם ישראל היה יוצא מבן אחר שהיה נולד לו לאברהם אבינו ע"ה.

אולם הביאור בזה - אמר מו"ר אבי ע"ה דבר נפלא על פי דברי המקובלים, כי רצה הקב"ה שזרע אברהם עבדו זרע יעקב בחירו יהיו בניו של יצחק אבינו שפשט את צווארו בעקידה ומסר את נפשו על גבי המזבח, וכיון שאילו היה קרב לא היה יוצא ממנו זרעו, נמצא כי כלולים בו כל זרעו העתיד לצאת ממנו לדורי דורות, ואף אנחנו כולנו מסרנו נפשנו בהיותנו כלולים בו, משכך בניו דבוקים ברושם הקדושה ממסירות הנפש הלוז עד שנהיה אצלם כטבע הטבוע בנפשם עד סוף כל הדורות.

אילו היה נקרב יצחק ע"ה, ובני ישראל היו באים מבן אחר של אברהם, או אז לא היה זה מוטבע בנפשם ובטבע תולדתם. כפי שידועים המה דברי הרה"ק בעל התניא ע"ה (לקוטי אמרים פי"ח), מנין בא כוחם של כל אחד מישראל למסור נפשו לפני ה' יתברך, לפי שכח זה טבוע בבני ישראל בכח אבותינו הקדושים, וכח זה הוטבע בבניו ובני בניו עד סוף כל הדורות. שמכח מסירות נפשו של יצחק אבינו ע"ה נמשך כח הקדושה לדורות עולם ומעשה אבות סימן לבנים שנמשך כח מסירות נפש בעזרת ה' יתברך לדור דורים עד סוף כל הדורות.

ברזא דאח"ד

רמזים נפלאים על סדר הפרשה

כל גדולי עולם זכו לגדולתם בזכות מסירות נפשם

הקדושה נשאר לדורות רק במקום מסירות נפש

חידוש גדול יש בה במסירת הנפש, אשר מלבד שכל מעשי אבות היו לזרעם, יתירה עליהם מסירות נפש, אשר מושרשת בקרב זרעם לדורות והיא העומדת לדורות עולם, וכמסופר בפי חסידים שפעם נפגש הרה"ק הדברי חיים מצאנז ע"ה עם הגה"ק בעל כתב סופר ע"ה בעת ששהו יחדיו במקום אחד לצורך מנוחה, והנה עודם מדברים בשיחת מלאכי השרת בא לקראתם בעל צמח צדיק מויוז'ניץ ע"ה שהיה אז צעיר לימים משניהם, מיד פסק הדברי חיים מדבריו והלך לקבל את פניו. לימים שאלו את הדברי חיים מה ראה על ככה להפסיק בשיחה עם אדם חשוב כמו הכתב סופר שהיה מגדולי פוסקי הדור וגם גדול הרבה בשנים מהצמח צדיק. השיב הרה"ק מצאנז, הטעם שלא נבנה בית המקדש על הר סיני ששם קיבלנו את התורה הקדושה משום שבחר הקב"ה בהר המוריה שבו פשט יהודי את צווארו למען קדושת שמו יתברך, ולכן דווקא במקום של מסירות נפש נשאר קדושה לתמיד ולכן שם בחר הקב"ה להשרות שכינתו בבית המקדש. מה שאין כן בהר סיני אמרו חז"ל (תענית כא:): 'במשוך היובל המה יעלו בהר' (שמות יט ג), משהסתיים מעמד הר סיני לא נשארה בו קדושה.

המשיך הרה"ק מצאנז ואמר: יכולני להעיד על הרה"ק מויוז'ניץ שפושט את צווארו בכל רגע ורגע למען קדושת שמו יתברך, לפיכך מיד כשהבחנתי בו הלכתי לקבל פניו כי דרגה זו של מסירות נפש היא הערובה לקדושה והיא הנותנת חותמה לדורות.

פירושו, הוא קדם להיות אוהב לקונו, קודם שיאיר ה' אליו אהבתו בו הוא רדף אחריו בהתעצמות נפלא, ואת האהבה הזאת הכניס אברהם אבינו ע"ה בזרעו אחריו בהבטחה עולמית.

מאהבתו את בוראו חי את כל חייו במסירת נפשו. כשנצטווה ללכת לעקידת בנו, תיכף ומיד השכים למחרת בבוקר והלך ולא המתין ולו רגע כנאמר (שם כב ג) 'וישכם אברהם בבוקר', ואף שלא נאמר לו מועד מדויק, ואף שלא ידע להיכן ללכת, אך באהבתו את בוראו לא הסתכל, ואף לא חשב להבין יותר ממה שנאמר לו, רק הלך בתמימות 'אל המקום אשר אמר לו האלקים' (שם). וכשהגיע להר המוריה עקד את יצחק בנו על גבי המזבח, ויחד עם כל אהבתו לבנו הנוול לאחר המתנה כה ארוכה, הגביר בליבו את אהבתו לבוראו 'ויקח את המאכלת לשחוט את בנו'.

אברהם השריש אהבתו לבוראו לכל זרעו

מעשה אבות סימן סימן הוא לבנים (ראה תנחומא לך לך ט), ולכן נמצא כח פלאי זה בכל יהודי, שאף הוא יוכל להתעלות על טבעו ומשיכותיו ויתן כל חיותו באהבת אמת לבוראו. כי עבודתם של האבות לא היתה עבור עצמם כלל רק היתה בשביל זרעם אחריהם, וכנאמר באברהם אבינו ע"ה (בראשית יח ט) 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', ופירש רש"י 'כי ידעתיו' לשון חיבה, שאת האהבה שהיתה בליבו יצוה את בניו. וכמבואר מעלת האבות בדברי הרמב"ם ע"ה (מו"ג ח"ג פנ"א): שתכלית כוונתם היתה בכל המעשים ההם להתקרב אל ה' יתברך קרבה גדול, כי תכלית כוונתם כל ימי חייהם להמציא אומה שתדע השם ותעבדהו, 'כי ידעתיו' למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו'.

וישכם אברהם בבקר וגו' (יט, כז). דרך זו של תשוקה למסירות נפש על קידוש השם מצינו אצל הרבה מגדולי הדורות, וכן אברהם אבינו ע"ה היתה כל תשוקתו לזכות שיתקדש בו שם ה', ובשעה שנתפס בידי נמרוד הרשע שמח למסור נפשו על יחוד האמונה בו יתברך, והשתוקק להיות נשרף גופו בכבשן האש ובכך תתעלה נשמתו למדרגה שאין למעלה ממנה, ובשעה שניצל מן הכבשן היה דואג ומצטער מדוע לא זכה להשלים כוונתו, והיה חרד שמא נטל שכר זכויותיו בעולם הזה, אכן לא למען עצמו היתה הצלתו אלא למען יזכה לעמוד בנסיונות נוספים, ובכך יזכה להקים זרע נאמן אומה שלמה מקדשי שם ה' בגלוי ובסתר. והמשיך בזה יצחק אבינו ע"ה שמסר נפשו בעקידה, וכן יעקב אבינו ע"ה שמסר נפשו בכל ימי חייו לעשות רצון קונו וצורו, וכן יוסף הצדיק ע"ה מסר נפשו לברוח כאש מפני עבירה על רצון בוראו, וכך גם כל קדושי עליון צדיקי הדורות לא זכו לגדולה אלא ע"י שעמדו בנסיונות גדולים מאוד. כי אכן זו הדרך להתקרב התקרבות אמיתית לבורא עולם.

מסירות נפש ורצון עדות לאהבת אמת

מסירות נפש היא העדות הברורה המעידה על אהבתם לבוראם בכל לב ונפש, רשפי אש שלהבת אהבתם, אשר מים וחשבונות רבים לא יוכלו לכבותה. צא וראה מה הכתוב מעיד עליו (ישעיה מא ח) 'זרע אברהם אוהבי' - הקב"ה מתפעל מאברהם אבינו ומשתבח ומתפאר בכך, שאברהם אוהב את בוראו, כביכול יש כאן שבח לקב"ה בכך שאברהם אוהב אותו. וכלשון קדשו של רבינו האור החיים הקדוש ע"ה בפרשת תולדות (בראשית כה ט): 'ולזה נקרא אברהם אוהבו יתברך,

כוונת האכילה

היתה רק כדי לא לשנות ממנהג המקום (בבא מציעא), וכיון שכך אין למלאכים כל השגה בענין תיקון המאכל ועלייתו, לכן היה צריך אברהם לעמוד עליהם ולכוון את הכוונות הראויות לתיקון המאכל מה שלא ידעו המלאכים.

והתיישבו לאכול תחת העץ, ועל אברהם נאמר 'והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו'. ויש להבין מדוע עמד אברהם עליהם, וביאור הענין שלפי שאצל המלאכים אין שייך כלל אכילה ושתייה וכל אכילתם

והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו (יח, ח). מאכילת המלאכים אצל אברהם אבינו ניתנה ללמוד את חשיבות כוונת האכילה. התוה"ק מספרת כיצד שלשת המלאכים הגיעו לביתו של אברהם בדמות ערביים

'סור מרע' ע"י לימוד התורה

בירושלמי (חגיגה פ"א ה"ז) על הפסוק (ירמיה טז יא) 'אותי עזבו ואת תורת לא שמרו', הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב. נמצא שיש לו לאדם לעסוק בתורה אף קודם שטיהר לבו משמץ לכלוך העוונות. וכיצד יתקיימו שני מקראות הללו.

ותירץ בשם צדיקים, שבאמת התורה שלומד בעודו רשע ח"ו אינה עולה לרצון לפניו יתברך שמו, מכל מקום עבד ומהני שיבוא על ידה לידי תשובה וזיכור, ויוכל ללמוד אחר כך לשמה באופן שיעלה לרצון.

משל למה הדבר דומה, לאדם שבידו כוס מלוכלכת ואין לו מים להדיחו אך רוצה הוא להנות משתיית היין, עצתו היא שיקח מעט יין להדיח את הכוס ולאחר מכן יוכל להנות מייך משוכב בכוס נקייה, נמצא שאף שאינו משתמש ביין הראשון שמזג מכל מקום מועיל לו מעט היין שהכוס ראויה לשתייה על ידו, ויכול למזוג יין חדש לתוכו. כן הדבר בענייננו, מעט התורה שלומד בעודו מסואב ומלוכלך, אמנם אינו עולה לרצון וכמי שנשפך דמי, אך מועיל לנקות ולעורר את האדם לתשובה ע"י המאור שבתורה.

טהרה מהרגלים רעים בכח התורה

ובזה פירש הנאמר (בראשית יח ד) 'ויקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ', 'מעט מים' רומז לתורה, שאין מים אלא תורה (ב"ק יז.), 'שעני' מעט תורה שיקחו, ירחצו רגליהם ויטהרו את הרגליהם הרעים, וכך יוכלו לבוא ל'השענו תחת העץ', 'עץ' רומז לתורה הנקראת 'עץ חיים' (משלי ג יח), שאחר שילמד תורה מעט אף כי איננו טהור, תנקה אותו התורה ויבוא להישען תחת עץ החיים, שיבוא ע"י נקיות זו לעסוק בתורה לשמה בשלימות.

כדבר הזה ניתן להעמיס בדבר שרמז מו"ר זקני בעל אביר יעקב ע"ה (מחשוף הלבן וירא ד"ה והנה רגליכם), 'רגליכם' ו'השענו' ת'ח'ת העץ, ראשי תיבות 'תורה', וסופי תיבות 'מצות'. שכאן נרמז הדרך לרחוץ את הרגליו הרעים ע"י העסק בתורה ושוב יוכל לעסוק בתורה ומצוות כדבעי.

ולעשותם, ואילו 'שבת' רמז למצוות לא תעשה שמצוותם שב ואל תעשה, וזהו הרמז 'שוא לכם משכימי קום' שהם משכימים תחילה בעבודת 'קום ועשה טוב', ו'מאחרי שבת' שמאחרים את עבודת 'שב ואל תעשה רע', ואין עבודתם עולה יפה, כי יש לסור תחילה מן הרע קודם העסק בקיום מצוות עשה.

אם יחכה עד שיסור מרע לא יעסוק בתורה לעולם

אם כי תורתנו אמת ולעולם מצאנו עצה טובה כי סדר העבודה בדורנו הוא לעסוק בעשה טוב אף שעדיין לא סר מרע, ואף שבתהלים נאמר (לד טו) 'סור מרע ועשה טוב', אם כן יבוא האדם ויאמר, צודקים טענות היצר, הרי עדיין לא סרתי מרע וכיצד אוכל לעשות טוב. על כך דרש הרה"ק בעל הצמח צדיק מו"ז'ניץ ע"ה (ויחי ד"ה וירא), דהנה כתיב 'נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים', ופירשו ז"ל דהאדם צריך להיות קודם בבחינת 'סור מרע' ואחר כך 'ועשה טוב', כי אם אינו בבחינת 'סור מרע' יש חס ושלום יניקה להחיצונים מהמצוות ומעשים טובים שעושה, כיון שנפשו עדיין לא מטוהרה.

אמנם בדורות הללו ובפרט באנשים כערכנו, אם ירצה להמתין שלא להיות 'עשה טוב' עד שיהיה קודם בבחינת 'סור מרע', אזי יבלה ימיו ושנותיו ולא יעשה מצוה, כי מי יאמר זכיתי לבי. לכן העצה הנכונה לזה שיהיה 'עשה טוב' קודם, ובעשיית המצוה יקבל עליו תשובה באמת על מעשיו הקודמים, ושלא ישוב עוד לכסלה, ואם כן על ידי העשה טוב זוכה להיות בבחינת 'סור מרע' גם כן.

העסק בתורה מטהר נפשו לעסוק

עוד בתורה באופן הראוי

בביאור הדבר יש להביא דברי הרה"ק בעל אמרי יוסף מספינקא ע"ה שהקשה, לפנינו נמצאים מאמרים חלוקים, מצד אחד אמרו שהאדם אשר איננו מטוהר ושב מעוונותיו, לא יעסוק בתורה, כפי שנזכר במאמרינו לעיל, וכדכתיב 'ולרשע אמר מה לך לספר חוקי'. ומצד שני איתא במדרש (איכ"ר פתיחות ב) וכעין זה

ויקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ (יח, ד).

מכלל ההכנה הראויה לעבודת ה', שיתבונן האדם במעשיו ויתן אל ליבו לתקן פגמי נפשו, כך לא יעבוד את ה' בהיות נפשו מטונפת בחטאים, ויקיים בעצמו 'סור מרע' תחילה ואחר יפנה להמשך הפסוק 'ועשה טוב', ועל זה אמר הכתוב (ירמיה ד ג) 'נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים' ופירש רש"י: הוה למידין מעובדי אדמה שנרים אותה בימי הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בעת הזרע בחורף, אף אתם הטיבו מעשיכם בטרם תבוא עליכם הרעה שלא תהא תפילתכם נמאסת כשתצעקו. 'ואל תזרעו אל קוצים', ואל תהי צעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשובה, שלא תהיו דומים לזורע בלא ניר והיא נהפכת לקוצים, עכ"ל.

על ידי התשובה משיב כוחות הקדושה למקומם

וכן כתב בספר הליקוטים לאריז"ל (תהלים נ): 'ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי' (תהלים נ טז) וכו'. דע, כי כל המעשים טובים שהאדם עושה בעודו רשע, או התורה שלומד, אין צריך לומר שאינו נותן כח בקדושה, אלא אדרבה מוסיף כח בקליפה, ועליו נאמר 'ולרשע אמר אלהים וכו' מה לך לספר חוקי', כלומר שאתה מכניס דברי קדושה בתוך הקליפה, ובזה מוסיף על חטאתו פשע וגדול עונו מנשוא. וכשחוזר בתשובה, מוציא אותו הכח שנותן בתוך הקליפה ומכניסו בקדושה, ועל זה נאמר (איוב כ טו) 'חיל בלע ויקיאנו' וגו', ולזה נקראת 'תשובה' שתשוב דברי הקדושה למקומה, ושכרו כפול ומכופל שמכניע הקליפות בהוציא את הקדושה מתוכה, ונותן כח אל הקדושה בהכניסו לתוכה, ובזה יובן מה שאמרו רבותינו ז"ל (יומא פו): זדונות נעשין לו כזכויות.

זהירות שלא להתאחר מלשוב בתשובה

ועל פי זה פירש הרה"ק מנחם מענדל מלינסק ע"ה את הפסוק (תהלים קכז ב) 'שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת', 'קום' רמז למצוות עשה שנצרך לקום

יצא לאור ע"י מכון אור לישרים © כל הזכויות שמורות אין להעתיק או לנצט ללא אישור מפורש בכתב ממכון אור לישרים עיצוב ועימוד: שוקי קנר

